

SOMFAI LÁSZLÓ

A Bölény

4.

EZEN AZ EJJELEN nagyon mélyen és álom nélkül aludt. Kábultan ébredt, és szinte minden porcikája fájt.

Iskola! — csapódott az agyába. Milyen nap van is ma? ... Igen ... ma kilenctől van órája.

Az italbolt ... A két részeg, akivel együtt ivott ... A négyezer forintos Rezeda Mátyás ... Az orrában még ott érzi a másik ember bűzét.

Felkelne, de ez nem megy olyan könnyen. Mi van vele? Beteg talán? Hét éve nem hiányzott egyetlen órájáról sem. A pontosság, lelkiismeretesség mintaképe volt. Erről aztán a tegnap délután jutott az eszébe. A tanári értekezlet meg a ... a ... Bölény ... A gúnyneve.

Mégis lelépett. De meg kellett kapaszkodnia egy székes támlájában, mert másképp elzuhanat volna. Szédülések rohanták meg, majd állandókká váltak. Valamit húzott magára, az íróasztalhoz vánszorgott, s a fiókokban kutatni kezdett. Mert akkorra már hevés szívdobogást is érzett. De semmi gyógyszert nem talált, még egy aszpirint vagy kombináltport sem. Sosem volt semmi baja, persze, hogy nem tárolja az orvosságokat.

Azután meglátta a telefont, leemelte és tárcsázott.

— Halló! ... Nagyon sajnálom, igazgató elvtárs, valami ... van velem ... Nem tudok talpra állni ... Én beszélek, Ada Sándor ... Képtelen vagyok órát tartani ...

Csak délfele tért magához úgy-ahogy. Üzemi konyhán étkezett, ugyanott, ahol legtöbb kartársa is. Oda most nem mehet semmi áron. Lebállagott, s a legközelebbi népboltban füstölt nyelvet vásárolt, visszajött és megette. Visszafeküdt megint.

Telefoncsengő ébresztette. Nem akart hinni a fülének. Az, akit tegnap olyan szomjas vággyal akart föl hívni, az keresi őt. Soós Mária! Csodálatos ez! Mi jutott eszébe, hisz soha eddig nem kereste?

— Meglepődik, ugye, kedves tanár úr? ... No, éppen nem pénzt akarok kölcsön kérni, sem párbajsegédnek nem hívom. De még azt a szívességet sem erőszakolom ki magából, hogy valamilyen soha meg nem jelenő kötetemet előjegyezze a contó! ... Ezeknek az ideje lejárt. Mindezeknél nagyobb az én kérésem. Ma hatkor egy kisebb társaság az írócsoport helyiségében megvitatja megjelenés előtt egy most írt hosszabb elbeszélésem. Erre hívom meg magát. Tudom, hogy rajongója az irodalomnak, ért is hozzá. Ne, ne tiltakozzon, mert ez azt jelenti, hogy ki akar térni a meghívás elől. Azt pedig nem tenném zsebre magától ...

Mondja meg neki, hogy beteg? Hogy vége? Hogy őt már semmire sem lehet használni, hogy...? De nem jutott szóhoz. Búbájosan beszélt a fiatal hang a drót végén.

— Egyszóval... feltétlenül számítok magára. Ha nem jönne, annak ven-ném, hogy... hogy... Na minek is? Segítsen kinyögni! Olyan vagyok, mint a kisiskolás... Szóval szakításnak! — vágta ki nevetve.

Még a kagyló is áttüzesedett ettől a hangtól. A fülébe csengtek a mon-datok, amikor már ott sétált a szobában fel-alá.

Beteg hát valójában, vagy csak múltó rosszullét törte le átmulatott fél-éjszaka után? Csak az bizonyos, hogy már korántsem érzi magát úgy, mint délelőtt és délben. A szédülése elmúlt, s a rendetlen szív működése is csak ritkán figyelmezteti.

Mit tegyen hát? Nem utasította vissza kereken — persze, ha egy kicsit is őszinte, most bevallja: tetszett ez a meghívás a hiúságának is —, úgy lesz, hogy el kell mennie.

Körülnényesen készülődött. Szokásától eltérően hosszasan nézegette az arcát borotválkozás közben. Nem öreg, csak most összetört az arca. Hány éves is ez a lány? Harminchárom?

De hogy jut ilyesmi az eszébe? Miért hasonlítja magát, az ő öregségét a lány korához? Mi közük hát egymáshoz? A tavaszi virágszedés óta csak társa-ságban találkoztak. Egy hangversenyen három sorral előre ült. Világoskék ruha volt rajta, s egy negyven körüli férfi volt mellette. A Kreutzer-szonátát játszotta Zatureczky és Hajdu. Soha ennyire nem tetszett neki a mű, mint ez alkalommal. A szöke, magasra tartott feje néha-néha összeolvadt, összekuszá-lódott Hajdu István zongorázó kezével. S így fonódott össze benne a lány és a zene is. Szünetben öt-hat lépésről — a tömegben — üdvözölte. Edesen mo-solygott feléje. A szája is kinyílt kissé, s a villogó foga némán is beszélt neki. »Maga is itt van, tanár úr? Örülök, hogy szereti Beethovent...« Legalább is ő ezt olvasta ki a fogából és a szeméből... Persze, álmódzás az egész, álla-pította meg már másnap, de azért melegség sütötte a kabátját, valahányszor eszébe jutott ez a szép este.

Hát ki ez a lány? S miért jutott az eszébe éppen tegnap este, amikor pedig a világ legelbitangelódottabb embere volt? Hát tudna rajta segíteni ez a Soós Mária? Tökéletesen ki van zárva!

S most hívja. Lehetetlen volna el nem mennie.

Felöltözött, és pontban hatkor megjelent a jelzett helyen. Heten jöttek össze mindössze, s a jelenlevők felét ismerte. Egy elvtárs Pestről jött erre az alkalomra, az Írószövetség egyik funkcionáriusa. Ahogy meglátta, felcsillant a szeme. Hogyne, hiszen ő ezt az elvtársat nagyon jól ismeri, egyik Kossuth-díjas regényírónk. Most már örült is, hogy eljött, s hálásan szeretett volna Soós Mária szemébe belenézni, de erre nem nagyon jutott alkalma, mert Mária izgatottan rendezgette, rakosgatta elbeszélése kézírásos papiroslapjait, s csupán megérkeztekor mondott neki ennyit:

— Szóval eljött... Ezt nagyon köszönöm!... — És erősen, melegen szorította vissza Ada hatalmas tenyerét.

A felolvasó író nő éppen szemben volt vele. Finom, vékonyujju keze szinte állandóan kis mozgásokat végzett a papiroslap két szélén, ahogy az el-beszélés kéziratát felolvasás közben tartotta. A hangja bársonyosan zengett. Jó volt hallani.

Kezdetben — pár percig — nem is hallotta a művet Ada Sándor. A leányt nézte minden idegszálával, s arra gondolt, ha ő most nyolc-tíz évvel fiatalabb volna, s nem ilyen mindenkitől elrugaskodott Bölény, talán megfogná ezt a Máriát, s vinné, vinné innen...

De az elbeszélés sodró csélekménye, helyenként kissé expresszionista stílusa erősebb volt az ábrándozásainál, s ráfigyelésre kényszerítette. Hamarosan mély rokonszenvet érzett az orvostanár iránt, aki — hihetőleg — a központi hőse lesz ennek az érdekes elbeszélésnek... Jól látta őt. Élt az ember, de élt a környezete is. Ötvenöt éves komoly sebész. Magános ember. Távol a világ zajától, szinte elzárva a mindennapi élet sodrától, a tudománynak él. Kissé üveg alatt is talán. Életeket menteni, az emberek egészségét, testi és lelki erejét visszaadni, ez az ő célja. Környezetének néhány tagja, legbenső munkatársai megértik, és rajongnak érte... S ekkor jön a fiatal orvos. Más városból jött ide, s vele még néhányan. Új főnöknőt kapnak a klinikán az ápolónők is. És a tanár egyszerre új helyzet előtt áll. Apró szálak kereszteznek a terveit. Kezek nyúlnak eléje. Meggátolják. Először apró-cseprő, majd lényegesebb dolgokban is, mindazt, amit eltervez. Ahogy ez tudatossá válik benne, kezdi elveszteni az önbizalmát, a hitet, majd a munkaszeretetet is. Kedvetlen, elesett emberre lesz. Elhanyagolja magát és hivatását...

Ada tekintete úgy fúródik bele a felolvasó arcába, mint a torpedó a vízbe. Mintha nem is volna az ő számára új és érdekes ez a történet! Mintha valahol már találkozott volna vele! Vagy ismerte volna a sebész tanárt. Vagy egy más embert, aki ilyen volt...

A homlokán megduzzadt az ér, és szinte a szíve verését is érezte, ahogy az elbeszélésre figyelt.

A sebész az idegösszeomlás határán áll. Napokig nem megy be a klinikára. És a fiatal orvos, a vetélytárs egyenkint hódítja meg a saját számára az apró hadállásokat.

A konfliktus nagyon éles. Ennek az embernek vége. Halott ember. Nem tud adni már semmit, önmagát is elveszejtí. Mi lesz, mi lehet még vele?

De Soós Mária meg tudja mutatni az utat, amelyen a sebész vissza tud fordulni. Hihetően, élően, elfogadhatóan újítja meg a hősét. S ahogy tér vissza bele fokонként az életkedv, úgy szerzi vissza apránként az elvesztett pozíciókat. Micsoda erő duzzad a végén ebben az ötvenöt éves emberben! Hogy szétvág az intrikák, kicsinyességek, karrieristák, ártók, ostobák vagy gonoszak hada között.

A felolvasás másfél órát vett igénybe. Soós Mária kimerülten tette le maga elé a kézirat utolsó lapját.

Hosszú csend követte.

Akik aztán hozzászóltak, csaknem kivétel nélkül elismerték az új elbeszélés értékeit. Néhány hasznos és szakmába vágó tanácsuk után a Kossuth-díjas író mondotta el véleményét. A jelenlevők legtöbbje sokszor hallotta őt beszélni. Többen még abban az időben is, — így Ada Sándor a dunántúli városban 1942-ben — amikor a rendőrtiszt ott ült az első sorban. De ő — amennyire csak lehetett — akkor is a meggyőződését mondotta el s ma is. Hogy ez a nézet bizonyos fejlődésen ment keresztül azóta — akár írásművésze is —, ez természetes.

Bevallotta, hogy a fiatal írónőtől ezideig csupán egyetlen rövidke karcolatot olvasott, de hallani annál többet hallott róla, mint irodalmunk komoly ígéretéről. S most ez a felolvasott elbeszélés meggyőzte róla, hogy a hírek nem

túlzottak. Az orvos története kitűnő írás. Ha egy példányát megkaphatná, el is vinné magával, a Csillag bizonyosan örülne neki.

Még hosszan beszélt a Kossuth-díjas regényíró, mert nemcsak írásban volt termékeny, de beszélni is nagyon szeretett.

A végén Soós Mária odalépett Ada Sándorhoz.

— Köszönöm, hogy végighallgatta...

Ada most egyszerre el szeretne volna mondani neki mindazt, amit benne megindított ez az írás. De csak dadogás lett belőle.

— Mária... egyszer majd talán alkalmam lehet beszámolni arról a... arról a..., amit bennem gyönyörű írása felidézett.

— Jó, jó... Köszönöm... Volna kedve engem elkísérni? Egy óra múlva visszajövök vacsorára, tudja, a vendégünk tiszteletére. De most fáj a fejem, jót tenne a levegő.

— Örömmel...

A folyó felé mentek. Át a hídon. Sokáig hallgattak vagy közömbös dolgokról beszéltek. Odaát a lány a természetes dolgok egyszerűségével belékarolt Adába. A férfinak meleg borzongás futott végig. Mária megérezte.

— Fázik?

— Egy cseppet sem... Láng jár át. S ezt a lángot maga szította föl, Mária. Nem tudok szabadulni a maga története, de főleg az orvos hatása alól. Honnan vette maga ezt a figurát?

A lány kis várakozás után is lassan felelt, minden szót izlelgetve a szájában.

— Az író... én legalább is így érzem... szemének és szívének tárt kapujával járja a napokat. S esténként bezárja a kaput. Időnkint rendezzi a tapasztalatokat. Néha aztán egy-egy nagyon benne élő figurája önálló életet kezd élni. Nos, ennek az alaknak az életét kell beleállítani a mi célkitűzésünkbe. Mert nekünk — mint általában mindenkinek — véleményünk van a világról, s ezt ki kell fejeznünk. S erre használjuk fel a bennünk élő figurákat...

— S ez az... orvos, ez él?

— Hogy él-e? — erősen belenézett a férfi szemébe. Valami kis huncutság is kikandikált a tekintetéből, ahogy mondta. — De még mennyire! Talán még maga is ismeri!

Ismét szünet. Ada-Bölény lelkében nagy harc tombolt. Talán most kellene beszélnie.

— Mária, kedves... Én a maga elbeszélését megértettem...

Ahogy kezdte, attól megijedt a lány. Ada hangja tompább volt a szokottnál, és mintha remegett is volna. Mária rávágta:

— Sándor, kérem — most szólította először így —, ne most erről!...

Ada csak most ijedt meg saját hangjától, de főleg attól, amit mondani akart. Hirtelen más regiszterre váltott. Nehezen ment, de félperc múlva már visszanyerte az egyensúlyát.

— Tudja maga, hogy én ki vagyok?

Mária kacagott.

— Ne tréfáljon! Hogyne tudnám! Ada Sándor.

— Téved!... Én... én Bölény vagyok!

— Ugyan!

— Bölény, Bölény! Nem én találtam ki. Úgy kaptam ezt a nevet. Használják. A fél iskola így hív. Talán még tanártársaim is.

— Ugyan menjen! Csacsiság az egész... Különben is, várjon csak! Hiszen ez nem is találó! Bölény bácsi, ez nem jó így, ez nem illik magára. Az imént leírta a betegsége szimptomáit, vagy nem is ezt, rosszul emlékszem, csak a diagnózist adta a szimptomák nélkül. Hát a magánosság és a Bölény közé sehogy sem tudok egyenlőségjelet tenni. Maga vagy magános, de nem Bölény, vagy Bölény, de nem magános. Hagyjon most beszélni!... A Bölény csordában jár, ha nem tudná, tehát közösségi lény. Persze, ahogy hallom, vad állat, leszegi a fejét, hatalmas ereje van, és szarva, amellyel döf. Így emlékszem, az én fejemben így él. Hát szóval... Van valami hasonlóság kettejük között, Sándor. Most haragszik? Van... De hogy maga egyedül volna a világon, ezt tagadom.

— Mindenkitől elszakadtam, a tanítványaim meg a... a kartársaim... Tegnap délután... Nincs egy fix pont, amibe...

— Én én mi vagyok?...

— Maga?...

Ada-Bölény megállt az út közepén, és szembefordult Soós Máriával. Ejnye!

— Én, én!

— Hát... Bocsásson meg, de ha szabad így mondanom...

— Szabad, szabad!

— Mária. Én azt hiszem, elvesztettem az emberekben való hitemet. Kifejlődött bennem, s egyre beljebb marta, mélyebbre vágta magát a meggyőződés, hogy... tudja... hogy az emberek rosszak. Házudnak, csálnak, álarcban járnak, minden lépésük arra való, hogy a másiknak ártsanak. Igen, mert én erről meggyőződtem... S akkor jön most egy kislány azzal, hogy: hát ő?!... Persze... ma délután a maga felolvasása. Ahogy látja az embereket s ábrázolja.

Jött a villamos.

— Vissza kell mennem.

Felszálltak.

Sok utas volt. Keveset beszéltek.

— Nézze, Sándor, egyszerűen arról van szó, hogy én magát sokkal értékesebbnek tartom, semhogy csak úgy egyszerűen... elveszni hagynám... Benne van a hínárban. Majd kihúzzuk onnan... Van kedve holnap moziba jönni velem?... Ha igen, váltson jegyet a Csehov-darabba! Jó?... Majd felhív, és közli... Na, itthon vagyunk. — A kezét nyújtotta. — A viszontlátásra! — És már be is ment a kapun.

5.

BENCSIKÉK VALAMIKOR nagy házat vittek. Hetenkint vacsorák, tizenkét-tizenöt tagú társaság, jómódú polgári világ. Az ember az egyik kisebb gyár főmérnöke volt a felszabadulás előtt. S ama kevesek közé tartozik, akiket szerettek a munkásai. Ha kellett, kiállt mellettük. Veszekedett igazgatóval, mindegyikkel. Aztán háborút és fogságot járt. Származására nézve középparaszt-gyerek volt, szülei Veszprém megyében gazdálkodtak, s innen volt az ismeretség Ada Sándorral. Egy gimnáziumba jártak, de Bencsik egyvel lejjebb Adánál.

Amikor Adát idehelyezték, s újra találkoztak, felmelegedett a régi cimboraság. No meg bridzspartnerre is szükség volt éppen, mert a negyedik meghalt.

Bencsik ma is főmérnöke ugyanannak a gyárnak, nem párttag, izzóan szereti családját és hazáját, de azért kissé fenntartással fogad mindent, amit a párt csinál. Igaz, sok esetben utólag elismeri, hogy helyes volt, de a kételkedés az első pillanatban benne van, akármiről legyen is szó.

Ada 1948. óta rendszeresen járt hozzájuk. Kezdetben még politikai vitákat is indítottak asztalbontás után, de szenvedélyességig sosem kerültek ezek, mert látták Ada hitét abban az időben, s kitértek előle. A korábbi eszem-iszomokból ekkora már jobbára csak a három-négyhetenkinti csütörtöki kártyacsaták maradtak meg. Az utolsó esztendőben aztán ezek is nagyon megritkultak.

Ada el-elmaradozásának két oka is volt. Az egyik az asszony, aki — férjénél tizennégy évvel fiatalabb, még mindég nagyon szép — zsarnok volt egész környezetével szemben. Ada sohasem szerette, ha táncoltatták. Márpedig ez az asszony, akinek az apja revizor volt Pesten a Nemzeti Bankban, s ő maga intézetben nevelkedett, nyelveket beszélt, s bigott-vallásos volt, táncoltató hajlamokkal rendelkezett. Még 49-ben vagy 50-ben egy élesebb vita úgy végződött köztük, hogy az asszony a szemébe vágta, hogy: »Aztán majd ne lepődjön meg, tanár úr, ha *annakidején* nem tudunk tenni magáért semmit.« Szegény Bencsik Bandi hiába hallgattatta el feleségét nagyon is éles hangon, s hiába kérte Adát, hogy ne vegye komolyan ezt a tréfát, a tanár felállt, hazament, s két hónapig nem látták. Akkor is az asszony közeledett hozzá egy utcai találkozáskor, s ő eljárt hozzájuk újból.

A másik ok az egyik kártyapartner. Ez alig volt harmincöt éves, felelős pozícióban ült egy eldugott helyen, s szinte hajmeresztő volt elképzelni is, hogyan tarthatja magát ez az ember a maga bűzlő reakciójával. Igaz, mindenütt nagyon óvatos volt, se ezt, se azt nem mondott, a rendeleteket szép kényelmesen végrehajtotta. De Bencsikéknél aztán kinyitotta a száját, hozta a nyugati rémhíreket, szó szerint idézte ezt vagy azt a rádiót.

Ezt az embert nagyon ellenszenvesnek találta Ada. Igaz, két-három év óta ez is hallgat az ő jelenlétében, s ő is, Ada, mert hiszen kölcsönös volt a csalódásuk az emberekben és a világban, csak éppen ellenkező előjellel. Nem tettett a fiatalember arra azért sem Bölénynek, mert egyszer az a pletyka jutott el a füléig, hogy az illető — Vásárhelyi Tamásnak hívták — talán nem csak a jó vacsorákért, borért, kártyáért meg az ember barátságáért jár el ebbe a házba... Na, Ada erről semmit nem mondhat, mert lehet, hogy vak, de ő bizony semmit sem lát. Csak az bizonyos, hogy ezt az embert nem szereti.

A negyedik tag egy teljesen ártalmatlan, hatvanhárom éves nyugdíjas állatorvos, aki csak a festett lapokért rajongott, de világnézetének lapjába sohasem engedett bepillantani (annál odaadóbban igyekezett megtudni egy-egy óvatos oldalpillantással, vajon kinél van a pagát vagy a skiz, mert néha tarokkoztak is).

Ezen a csütörtökön is együtt ült a három férfi, de negyedik híján a magyar kártyát forgatták. Az asszony kézimunkázott, s néha-néha Vásárhelyivel kötözködött, mint általában. De most a szokottnál is célzatosabban, élesebben, annyira, hogy a férjnek kellett közbelépnie, nehogy komoly harag támadjon belőle. A négy ember közül persze csak a két — illetékes tudta, miről van szó

a szavak mögött: az asszony egy ismeretlen hölgy társaságában látta tegnap Vásárhelyit. Ezt pedig nem tűrte.

Szerencsére felharsant a csengő, és Ada Sándor lépett közéjük.

— Szerbusz, Sanyikám! — ugrott fel a házigazda, aki már telefonon is kereste, de nem találta a tanárt, nem tudta, mire vélni hosszú elmaradását. — Azt hittük, meghaltál!...

— Vagy megnősültél! — toldotta meg a hetyke fiatalember.

No, ez nem volt szerencsés a Bölény szempontjából mostani felzaklatott lelkiállapotában. A megjegyzést célzatosnak, inzultálónak találta, és nem felelt rá, de ahogy a beszélő felé fordult, az igazi bölény-tekintet volt. Mit akar tőle ez a nyálas fajankó, ez a nyugati hírharang?

És csodálatos néha az emberek vakmerősége. Mintha csak szándékosan játszanának a tűzzel, vagy ráncigálnák a kötelet. Nem félnek az égéstől, a szakadástól. Vagy talán az imént az asszonnyal szemben alulmaradt szópárbajért itt akart elégtételt venni, mindezt persze az asszony felé: ide nézz, galambom, ilyen legény vagyok én, az efféle nagynak tartott Adába is bele merek harapni, és téged is megmarnálak, csak volnánk ketten a szobában, ne ez az egész — díszkiséret.

— Én mást is hallottam, Sándor bátyám, azt, falura akárnak helyezni...

— Persze, hazudta az egészet, semmi ilyesfélét nem hallott, bár jólesett volna a fülének, legalább elharangozhatná: már bomlanak a soraik, s az ostobák saját maguk bomlasztják, ők lökdösik el maguktól a legjobb erőiket, lám ezt az Ada nevű tanárt is félreállítják, aki pedig — bár nem párttag, de — mélyen belül olyan nagy kommunista, hogy talán még nyugaton is számontartják a nevét...

Ada tanár úr erre sem szólt semmit egy darabig, nyelt, elhelyezkedett, az eléje tolt pohárral megnedvesítette a száját, csak aztán felelt.

— Majd megmondják, ha akarnak velem valamit.

Hamarosan előkerült a bridzslap, és játszani kezdtek. De játék közben sem oldódott fel a feszült légkör. Pedig talán oka sem volt éppen most Adának a rossz kedvre, hiszen fél órája vált el Soós Máriától, s ma mintha megindult volna a kátyúba jutott életében valami új erjedés. Az elbeszélés figuráit látta egyre a kezében lévő lapon. Ott táncoltak, éltek a maguk életét, amit a jellemük határozott meg. Éles összeütközés, harc. Hát ez az élet? Kiállni bátran, nem pedig sértődötten visszahúzódni a csigaházba? Mint ez az öregedő orvos is tette? Harc az élet? Hol bombával, hol szóval, hol tollal? Azé az élet, aki élni tud?... Valami ilyesfélét is olvasott Soós Mária... Hajdú András azért él, azért érvényesíti az elveit, mert harcol értük?

Hajdúról a testületi gyűlés egy mondata vágódott eléje: »Megtalálja a társaságát, akikkel kártyázni ül le egyasztalhoz.« Ezt mondotta. S most megint ittvan köztük.

Szórakozottan licitált, s egyszer bizony kihasználatlanul hagyott egy — oly ritkán jelentkező — kitűnő szemhelyeztet. Ahogy leterítette a partnere — éppen Vásárhelyi — a lapot, már nyilvánvaló volt, micsoda lehetőség maradt benne a lapban. Vásárhelyi a végén meg is jegyezte:

— A szerelmesek szoktak ilyen óvatosan és hibásan licitálni.

Erre most nyomban replikázott.

— Azok éppen nem! Legalább is az... igaziak nem! Hanem éppen kiállnak a nyílt placcra a bűjkálás helyett!

Az asszony idegesen felkelt, s kiment a szobából; csak sokára jött vissza. Vásárhelyi a sértett, de dühét türtőztető önuralmával szuszogott, s feszült-rez-

gett az orrcimpája. Elektromos töltettel telített volt a levegő, s többé nem is engedett le. Így folyt még egy darabig a játék, amikor Vásárhelyi — ezt még sohasem tette — összedobta a lapot játék közben, felugrott, és így kiáltott fel.

— Nehogy elszalasszuk a »Szabad Európa« adását! Ma állítólag világhírességű eseményeket közöl. Lehet, hogy sorsdöntő lesz erre a mi rozoga hajónkra is.

Mindenki értette, hogy a »rozoga hajó« Magyarország. Évek teltek el, amióta nem beszélt így Ada előtt. Pedig egyidőben szinte kérkedett bátorságával, aztán elhallgatott. S most váratlanul megint. Örült ez az ember?

A tanár odafordult, és elég csendesen csak ennyit mondott:

— Kérlek, zárd le a rádiót!

— Ugyan! A párizsi egyezményt kommentálja ma. Márpedig ez életbevágóan fontos kérdés.

— Zárd le, ha mondom!

— Eszemben sincs. Talán sérti a füledet ez a nagyhorderejű eredmény? ...

Különben is mindenki otthon dirigáljon.

— Igen?... Te talán otthon vagy?!

— Hát én...

A házigazda avatkozott bele.

— Mi bajotok? Meg ne egyétek egymást! Nem értem, Sándor, miért ne hallgathatnánk? Minden igaz magyar hallgatja. Határon innen és határon túl. Hiszen annyira sorsdöntő dolgok történnek ma nyugaton.

Ada beletüzesedett.

— Sorsdöntő dolgok itt bent történnek! — s a mellére bökött. Itt bent, vagy sehol! Ezt jól jegyezzétek meg mindnyájan! Bent az emberben. A tudatban, ha szabad így mondanom. Vagy sehol!... Nem is lesz itt új világ, amíg ti... így maradtok...

— Így? Hogyan így?

— Hogyan? Így! A magatok ódiságában. Ami nem tud megújulni, az szétrohad... Ne táncolj, Vásárhelyi Tamás! Nem csak terólad beszélek, hanem mindnyájatokról, akik rossz vadász módjára a sűrűben meghúzódtatok, s orvul várjátok a vadat. Lesipuskások vagytok, barátaim, annak is a leghitványabb fajtájából...

A három férfi meg az asszony egymásra tekintett. Ennek az Adának elment az esze. Miket zagyvál össze?

— Ki tart el téged, Vásárhelyi Tamás?

— Engem? Ostoba kérdés... Engem a magam munkája.

— S ki adja a munkaalkalmat?

— Mit leckéztetsz engem!... Nagyon elkalandoztál. A nyugati híreket akarjuk tudni, s te...

— És ha tőled megvonnák a munkaalkalmat?

— Az gazemberség volna!

— Ugyan!... Csak nem tart a gazda olyan embert a házában, aki gyűjtogat! Bent gyűjtogat!

Az asszony ijedten kiment. Most már a házigazda sem állhatta tovább.

— Te ittál, Sándor!

— Dehogyan ittam! Józan vagyok. Most kezdek józan lenni. Most nyiladozik a szemem. S világosan látom, kikkel fűjtam egykővet... Vásárhelyi, te nem vagy becsületes ember!

— Én?!

— Te, te!... Minden nap árulgatod az édesanyádat, a hazádat... Ne zavarj meg a fecsegéssel! Várd ki a végét! Most én beszélek!... — Felállt, kihúzta magát, s ezzel a mozdulattal mintha óriássá nőtt volna föléjük. Széles válla, kidomborodó mellkasa, éles, de lebilincselő tekintete különös erőt kölcsönzött neki. Szemében az örültek és fanatikusok lángja. — Sosem volt önálló ítéletek, de nem is tudatok odaállni teljes hittel valamilyen eszme mellé. Vágták a fát a hátatokon, s ti jó arcot vágtatok hozzá. Kiszolgáltátok ti a királyokat is meg mindenkit. Sokan közületek még tapsoltak is. Ne magyarázd nekem, hogy a tapsoló kínjában tapsolt. Annál szánandóbb féreg volt... S aztán jött ez a nagy tűz... Ebben el kellett volna égnie minden szennynek, ebben a Hitler-féle komédiában. Ebben a második háborúban. Jobb lett volna, Vásárhelyi Tamás, ha mindnyájan elpusztultatok volna. De nem tudtatok... Mert tud meg, többre becsülöm nálatok még azokat is, akik *odakint* valahol reszketve lesik, mikor omlik össze ez az új ország. Mert azoknak legalább hitük van. A maguk módján, a maguk igazáért harcolnak. De ti...? Ti *ebben* sem hisztek, de azért megbújtok a szárnya alatt... Vásárhelyi, ha nem így volna, akkor nem csak mi, de a főnököd, a főnökeid is tudnának róla, hogy te nyugatra kacsingatsz, hogy te álarcban lévő ellenség vagy, lárva, tíz év óta! Hát szabad így élni tíz éven át?! A gyomrom kevereg, ha rád nézek!... Csak tennél legalább valamit! Ütnél meg engem ezért az igazságért. De ehhez sincs erőd. Mert nincs hited és nincs eszményed. Árnyék vagy!... Ne hadonássz! Nem érzed magadon az oszló test bűzét? Rothadsz!... Legalább arra lenne erőd, hogy kiállnál, s így kiáltanál: Hé, kommunisták! Jó életet, új életet ígértetek, de még nem tudtátok megadni. Én is oka voltam, mert egy kicsit számításba vettétek az én kis erőmet is. De én eddig nem adtam nektek semmit... De ha már itt élek én is veletek, köztetek tíz éve, jussom van pár szó erejéig. Mert nekem is van, nekem is lehet gondolatom. Én hiszek a ti jóakaratokban, s erőmet, eszemet nektek adom, használjátok föl! Segíteni akarok. Most az egyszer bízhattok bennem!... Ezt kellene mondanotok... De ehelyett elhúzódtok, lázongtok, marjátok egymást és önmagatokat... — Hirtelen lezökkent a széken és lehorogdadt a feje. Arcából eltűnt a vér, sápadt lett. Szívezavara volt. Mintha egy erős marok fogva tartaná a mellében a gépet, s az ettől a markolástól nem tudná lökni a dugattyút. Fél percbe is beletelt, mire elengedett a szorítás, és újra működött a szíve. Az egész minden előkészítés nélkül következett be, s ez megijesztette a Bölényt. A többiek is észrevették, hogy fizikai rosszullét környékezi. Ada Sándor nem is emlékezett már arra, hogy miket kiabált, csak arra, hogy kiabált. A saját hangját visszhangozta füle, de az értelmét nem fogta fel. Bántotta itt ezeket. De talán nem is nekik szánta az elmondottakat, talán csak egyedül önmagának... Mindegy, megtette. Vállalja. Jól tette. Hulljon le az álarc... Tisztuljon meg az ember is a salaktól.

Felállt, a térde alig bírta el, reszketett, és be akart rogygni. Valamit tennie kell, mert másként összeesik. Minden pillanatban várta, hogy az előbbi a szívével megismétlődik.

Lassan megfordult, és botorkálva megindult. Valaki kísérte, mögötte kopogott egy cipő.

Aztán kint volt az utcán. Hűvös szél fújdogált. Az égen megszámlálhatatlan csillag ragyogott. A Göncöl-szekérnél el is időzött pár pillanatig. Aztán megfordult, és botorkálva megindult.

REGGEL a sok év gépiességével pontosan hat órákor ébredt. Frissen lépett le a rekamiéről, a hideg víz még jobban felüdítette. Nagyon régen nem érezte magát ilyen fiatalnak. Az ablaknál elidőzött valamennyit — az utcát köd burkolta tejjé —, s arra gondolt, hogy az előregedés folyamatára voltaképpen nem is emlékszik, csak magára a bekövetkezett állapotra; vagy talán még arra sem. Annyiban változott az egész — testileg —, hogy állandóan vele és benne volt valami fáradtságérzet, mintha nagyon sok munka után nem lett volna ideje a pihenésre. Testileg ennyi volt csupán az öregség. Most meg — okát hiába keresi — mintha visszaugrott volna egy évtizedet.

Felöltözött, teát csinált, jóízűen evett, s indult az iskolába. Már lenn az utcán ötlött eszébe, hogy tegnap nem volt, s talán ma sem várják. Hiszen tegnapelőtt este úgy robogott ki a tanáriból, mint aki egész eddigi életével leszámolt... Ni csak! Hát mindent fölrugott egy nap alatt? Iskola, kartársak, diákok, barátok. És most mégis pihent, friss, egészséges?... Hát ahhoz, hogy új életet tudjunk kezdeni, előzőleg meg kell tagadni a régit? Fel kell égetni a hidakat? Ki igazodik itt el? Vagy talán lényegében mégsem történt vele semmi? Félreértés, félremagyarázat az egész? Egyszerűen kimerült, s mielőtt az idegrendszere felmondaná a szolgálatot, felnyílnak a biztosító szelepek, s védekeznek a nagyobb rossz ellen?

Villamosra ült. Mint bármelyik napon ilyenkor, diák meg diák a kocsi-kon. Okos kis diáklányok, nyakigláb, serdülők, korán romlott szemű pápaszemeselek, pattanásos arcú, zavarttekintetű langaléták. Az ő iskolájabeliek is akadtak. Nem tudott rájuk nézni. Hiszen áll a harc közöttük. Bölény!

Arra rézzent össze, hogy valaki megszólította.

— Meggyógyult a tanár úr?

Egy harmadikos tanítványa. Ni csak, mosolyog a fiú! Igaz, ez jeles tanuló, sosem volt bajuk egymással. Vajon, magában ez is azt gondolja: Bölény? Ránézett. A szeméből ezt nem tudja kiolvasni.

Most, ebben a pillanatban, itt a villamoson, az jutott eszébe: hátha nincs is olyan nagy baj az iskolában? Csak ez a Hajdú András, ez ne volna! Hátha mégis ő az oka mindennek? Nincs ennek szíve-lelke? Gonosz, gúnyos, rideg ember. Nincs előtte tekintély. Csak ezt tudná megtáncoltatni.

Közeledtek a megállóhoz. Ekkor egy kislányka furakodott mellette. Pöttyömke volt, öt-hat éves, a nyakában óvodás táská. Máskor is látta már. Aranyos pofikája volt, kerek, húsos, egészséges, a bőre barna, fekete hajcskaja természetes göndör. Emlékszik, körülbelül három hete mondotta a kalauznónak a kicsi:

— Kalauz néni, én már nagylány vagyok ám!

— Az vagy, kedves?

— Az, mert teljesen egyedül utazom. Itt a pénzem, ezért kérek egy olyan jegyet, amely engem az óvodáig visz...

Az óvoda a megállóval pontosan szemben volt az úttest túlsó oldalán. Ada Sándor többször megfigyelte, milyen gondosan tekingetett jobbra, majd balra, mielőtt átindult volna.

Előreengedte most is a kicsit.

Hanem most a kisóvadás — úgy látszik — sietni akart, mert nem várta meg, amíg elmegy előlük a villamos, hanem a kocsi mögött megindult, át a túlsó oldalra. Ada ekkor lépett le a lépcsőn. Tekintetével a csöppséget kereste.

Sehol. Pontosan akkor, amikor a villamos csengetett és megmozdult, rajta túlról ijesztő autóféknyikorgás és egy gyenge sikoly-féle. A villamos elhaladt. Előttük, és ők mindent láttak.

Ó, borzalmas látvány volt. Az autó négy méteren belül megállott, de későn. A bal első kereke alatt feküdt a kis test. Mellette vértócsa...

Ada ugrott elsőnek a megkövülten álló szemtanúk közül az autóhoz. Lehajolt, felemelte a kis testet. A szeme le volt zárva, karja, lába élettelenül lógott, mint a rongybábúé. Azonnal látta, hogy a gépkocsi mindkét lábán átment, és a térde táján roncsolta össze.

— Azonnal gyérünk! — kiáltotta az autóból kilépő sofőr. — Hozza, üljön be vele!... A klinikára viszem.

Mögöttük a megkövült emberek között gimnazista fiúk is voltak, Ada tanítványai.

Ada Sándort sodorták magukkal az események, akár a lavina az útjában álló házakat. Már ült is a megindult autóban, egy nagyon éles forduló, s rohantak. A taxi dudája szinte megszakítás nélkül szólt, s a kis pihegő test az ölében. Élt. Egyszer-kétszer sírósan nyitotta föl bogárszemét.

Három perc sem telt belé, már a klinika-lépcsőn vitték a kis sebesültet.

A tanár ottmaradt az ajtóban. Senki sem szól hozzá. Az autót fogták körül, rendőr is előkerült akkorára. Ő meg lassú ballagással indult. Ekkor nézett végig először a felöltőjén. Sötét, nedves folt volt rajta: vér. A kis aranyos vére...

Bódultan ballagott az iskola felé. Nem tudott szabadulni egy másik képtől, 1944. szeptemberében, tíz esztendeje. Béluci a dunántúli város kórházi ágyán. Ekkora forma test. Annak csak egyetlen kis szilánk a mellében. Ő, annak a tekintete!... Nem lehet azt elfelejteni, amíg él. Szemrehányás, vád: Mit tettetek velem, a kisgyerekekkel, felnőtt bácsik?...

Az iskola környéke csendes. Negyed kilenc, a tanítás megkezdődött.

Az igazgatói irodába lépett be először. A főnöke meglepődött, nem is akart hinni a szemének.

— Sándor!... Te vagy az?... Meggyógyultál?... Sápadt az arcod.

— Most az. Nem is csodálom...

— Milyen a kabátod?

Odanézett, és nagyon szomorúan mondta:

— Vér... Egy kisleányka, egy kisóvadás vére...

És elmondta.

— Jobb volna — szólta aztán az igazgató —, ha hazamennél. A tegnapi betegséged után ez az izgalom bizonyára megviselt.

— Nem, itt maradok... Csak egy kicsit pihenek nálad... Engedd meg, hogy ezt a véres kabátot is itt tegyem le...

— Természetesen...

Ada-Bölény a szoba sarkában lévő bőrgarnitúra mély fotójébe ült bele. Nézte az igazgatót, aki úgy tett-vett, dolgozott íróasztalánál, mintha tegnapelőtt este a gyűlés a szokott simán folyt volna le, s mintha most is egyedül volna az irodájában. Jó öt perc múlva újból megszólalt a tanár.

— Te, Kálmán!... Tudod te, hogy én... Bölény vagyok?

A megszólított felnézett.

— Bölény?... Tudom.

— Tudod? S nem mondtad?

— Hisz te is tudod.

Szünet után.

— Te mindent tudsz?

— Én?... No, mindent nem. De elég sokat...

— És mit gondolsz, lehet még énbőlőlem, ha szabad így mondanom, használható ember, és használható... tanár?

— Meglepő kérdés. Nem lehet. Hiszen az vagy!

— Az?... Hát... hát Hajdú András?

— Mi van vele? Ő is az.

— Akkor én nem! — keményedett meg a nyaka.

— Ne gyerekeskedj, Sándor! Hajdú a legjobb tanárok egyike intézetünkben.

A telefon zavarta meg.

— Halló, itt állami gimnázium igazgatója!... Igen, van kérem... Hogyan?! — Adára nézett, és ültéből felugrott. — Hogyan?!... Ő volna?!... Rettenetes!... — Leejtette a kagylót a készülékre. Ellépett az asztaltól, és hevesen járkálni kezdett. Ada odalépett hozzá:

— Mi történt? Ki beszélt a készüléken?

— Sándor... akit te... az öledben bevittél... az kislány volt?

— Az.

— Barna arcú, fekete szemű, hat év körüli?

— Igen.

— Ez a kislány Hajdú András gyermeke!

— Lehetetlen! Honnan vészed?!

— A klinika mondta... Most folyik a műtét... Mindkét lábát térden felül amputálják. Így talán megmenthető az élete...

Adával forgott a szoba, képek ugráltak a szeme előtt. Villamos... »Kaulauz néni, én már teljesen egyedül utazom...« Az édes kis pufók arc. A fék nyikorgása. A halk sikoly... És ott látni őt a kerék alatt... Aztán meg a bombák sikoltása. A fülettépő reccsenés, amelynek nyomán elrepült feje fölül a földfödém. S a kórházi ágy... Béluci.

S a két kicsiny felváltva és szinte összefolyva ugrál a szeme előtt.

A hivatalsegéd, akiért az igazgató csengetett, bejött.

— Kérem, Mihály bácsi, hívja ki a IV. b-ből Hajdú tanár urat. Én kéretem.

Szótlanul álltak. Az alatt a két perc alatt, amíg a hivatalsegéd elment a IV. b. tanterméig, kihívta a tanárt, és az az igazgatói irodába ment, Ada Sándor előtt végigjátszódott egy tíz éves kép. Póttartalékos szakaszvezető volt, irodista. 1945. január 21-én a német csapatok visszanyomták az egy hónap óta felszabadított dunántúli városból a szovjet erőket. De csak a szőlőhegyig. A hadtest Mosonmagyaróváron állomásozott, három-négyszáz kilométerre a városuktól. Január 27-én azok, akiknek felesége vagy gyermeke maradt a »felszabadított« városban, teherautón hazamehettek pár órára. 27-én hajnalban indultak, s 28-án délutánra várták vissza őket. Köztük volt Vihar Gábor szkv. százados is, aki feleségét és tizenhat éves kislányát hagyta otthon. Vihar Gábor polgári foglalkozására nézve rajztanár-festőművész volt. Amikor 27-én az autó már felúton járhatott, belépett Adáék irodájába az izgatott vezérkari főnök, és közölte, hogy a most kapott hír szerint Vihar százados kislánya tragikus körülmények között az ostrom áldozata lett még december 24-én, karácsony estéjén a felsővárosi lakásuk pincéjében. A hír lehetett koholt is, hiszen a propaganda érdekében a hivatalos katonai szervek is mindenre ké-

pesek voltak. Hajnalban, amikor a tanár-százados fellépett a tehergépkocsira, odalépett hozzá egy öreg, hatvanéves tartalékos százados, egy kedves öreg nyugalmazott tanító, s arra kérte, nézze meg a Királykút utcában az ő feleségét, s vigye el neki ezt a levelet... Másnap délután három órakor a hadtest épületének átalakított polgári iskola előtt megállt a visszatért teherkocsi. Ada az ablakból nézte. Vihar Gábor utolsónak lépett le róla, a feje lehajtva. Tehát a hír ezúttal igaz volt. Az öreg tanító vállalta, hogy ő kondoleál mindnyájunk nevében az apának. Kilencen álltak szemben az ajtóval. Vihar megtörtén lépett be, alig ismertek rá, legalább tíz évvel öregebb arcból nézett ki az üveges szem, arca ráncos és borostás volt. Az öreg tanító egy lépést tett feléje, és így szólt: — Barátom! Mindnyájunk, barátaid nevében én fejezem ki neked együttérzésünket tragédiád alkalmából. Fogadd legmélyebb részvétünket!... Vihar ekkor felemelte a fejét, valami le nem írható tekintettel belenézett az öreg kartárs szemébe, közelebb lépett, elfogadta a feléje nyújtott kezét, és nagyon tompa, fakó hangon csak ennyit mondott: — Te is fogadd részvéteimet!... Döbbenetes kép. Tíz ember agyában pontosan ugyanakkor ugyanaz a folyamat, egy nagyon ritkán megisméltódható élmény. A válasz a maga tömörségében és egyszerűségében rettenetesen megrázó volt. Mindenki lelkén keresztülvillant az elvitt levélre is szóban hozott válasz tragikus tartalma. A következő pillanatban az öreg tanító feje odazuhan Vihar Gábor vállára, és hangosan zokogott.

Ada egyre rövidülő és fogyó lélegzettel nézett az ajtóra, ahol be kell lépnie Hajdúnak, egy apának, akire élete legborzalmasabb híre vár. Most hirtelen futás vágya állt bele a lábába: El, el innét, nem végignézni, végigélni ezt a percet! Hiszen annyi borzalmat élt már az ember az utolsó negyven év alatt, az ember állattá aljasodásának, az emberi lélek megszaggatásának annyi bizonyosságát, hogy jó volna már egyszer csak a napos oldalon járni. De már ideje sem lehetett volna az elfutásra, mert az előszoba ajtaja megnyílt, s felhangzottak Hajdú léptei, az ő kemény, nyugodt, biztonságot, öntudatot, talán gőgöt is kifejező léptei. Szembenézni hát megint! Jöjjön, aminek jönnie kell!

Nyílt az ajtó. Ada látta meg először a kartárs arcát. Az az igazgatóra nézett. Gyűlöli most? Kárörömet érez? Vagy egyszerűen közömbös ember?

Amíg az igazgató reszkető hangon, két mondatban közölte a tragikus szerencsétlenséget, Ada profilban látta Hajdút. Pontosán megfigyelte, hogy rohan barna arcába a vér, s hogyan szorítja össze borzasztó erővel a fogorát: arccsontja kiduzzad, megfeszül rajta a bőr, szólni nem tud, a feje egy pillanatra kissé előrebukik, a szája igen halkán érthetetlen szokat motyog, a szeme kidülled. Az igazgató két kézzel megmarkolja a vállát.

— No... barátom!... Bandikám! Legyen erős, hiszen te erős ember vagy!... — Többet ő sem tud szólni.

Hajdú szólanul megfordul és kisiet. Ők egymásra néznek. Végre az igazgató szólal meg.

— Az óráidról gondoskodom... Nem volna most jó, Sándor, ha utána mennél?...

Persze!

Nem válaszolt, hanem sietve felvette a felöltőjét, amelynek sötétszürke szövetén ott volt még — kissé megkeményedve — a sötét folt.

HAJDÚT AZ UTCÁN ÉRTE UTÓL, ahogy a klinika felé sietett. Nem szólt neki semmit, csak belekarolt. Amaz nem látó tekintettel vette tudomásul, s egészen halkán folyton ezt motyogta:

— Borzasztó... Borzasztó...

A klinika folyosóján leültették őket. Most sem beszéltek. A dunántúli város kórházának folyosója jutott Ada eszébe. Ő is így ült, ilyen összetörtén akkor.

Apolónók, orvosok jöttek-mentek, de mindez végtelen csendben a ragyogóan tiszta folyosókon.

Egyszer aztán egy alacsony, pápaszemes, kövérek, negyven év körüli orvoshoz vezették be őket.

— Ön az édesapja a kicsinek?... Hát kérem, ez csúnya eset... Egyelőre sem én, sem más nem tudna róla mondani mást. A professzor most végzi a műtétet... Mindenesetre... számtalan hasonló esetben megmaradt a beteg, Itt is remélhetünk... Édesanyja van a kislánynak?... Igen. Őt is tessék behozni úgy... úgy két-három óra múlva, délfelé. Akkor talán többet látunk... Ebben a pillanatban a mi feladatunk abban körvonalazható, hogy az élete megmentésére koncentráljuk az orvostudomány rendelkezésre álló eszközeit. Ezért a műtét... amputálás. Ettől várható... eredmény.

Újra az utcán. Ragyogó idő. A Nap felszívta a reggeli ködöt. Mennek a folyó partján. Az alacsony állású vízben homokhajókról hordják a rakpartra a homokot.

Csodálatos, hogy ilyenkor, amikor egy ember élete minden terve, célja, értelme összeomlóban van, hogyan lehetséges, hogy tovább folyik az élet, emberek, járművek mozognak, dolgoznak, autók robognak, villamosok csilingelnek, rohannak a járókelők, megy mindenki a maga dolga után, mintha mi sem történt volna. Pedig valójában egy család szemefénye küzd a halállal, egy kis család épülete rogyadozik.

Ada Sándor karjánál fogva vezeti a parkban az elesett embert. Alig szólnak. Lábuk alatt a nedves avar, előttük a hulló levelek, ökörnyal, a csupaszodó ágak, fölöttük a vakító, fehéreskék égbolt.

— András... én sokat szenvedett ember vagyok... Ne hidd, hogy az ember olyan mordnak, medvének születik — nem tudta volna ezt kimondani: Bölénynek, — mint amilyené közben válik. Tíz évvel ezelőtt éppígy szédültem ki én is egy másik kórház kapuján, messze innen, nagyon messze... Egy kis-fiúcskát hagytam a kórházi ágyon. A mellében egy félujjnyi vasdarab. Az amerikaiak küldték nekünk... neki... És én akkor teljesen egyedül álltam, mint a legelő közepén a villámsújtotta magános tölgyfa. A kisfiú anyja felismerhetetlenségig szétroncsolva már koporsóban pihent... Melletted itt áll a feleséged... meg a barátaid... S_a te kislányod él is. Hogy csonka marad? Mi több: ez így, vagy holtan?... Ez, ez, biztosan ez! Én is visszakaparnám a földből a Bélucit láb nélkül is, csak élne, szólna, mosolyogna még egyszer!... Most már második gimnazista volna... Látod, mellettem sem akkor, sem azóta nem állott úgyszólván senki. Jól mondjátok rám, Bölény lettem, elbitangolódott, leszegezett fejű, öklelésre kész vad. Tegnapelőtt... ezért rohantam úgy ki... Durva voltam, kíméletlen. Elsősorban veled szemben...

Hajdú ránézett öregedő kollégájára, és halvány mosoly-féle jelentkezett az arcán.

— Sándor bátyám, dehogy te bántottál meg engem... Én... tudjátok, én azt gondoltam, az egész világ az enyém. Gőgös és elbizakodott ember vagyok. Nem is tagadom... Nem mondom azt, hogy most mindezért valaki nagyon megfizet ezért, nem mondom, mert nem vagyok fatalista. Nem hiszek semmi-féle földtöntúli lényben... De ez a mai szerencsétlenség most nagyon fejbe-

vágott... Ha úgy van, ahogy mondd — mint ahogy biztosan úgy van —, akkor minden bizonnyal te vagy az egyetlen ember a világon, aki most engem meg tud érteni. Most, az én szörnyű helyzetemben... Te, hogy én milyen nagyon szerettem ezt a kislányt, ezt a kis Annuskát, az... nem, ezt nem lehetne szavakkal elmondani. Te tudod: ezt csak érezni lehet... Egyetlen gyermekünk. Persze bizonyára lesz is még másik, hiszen fiatalok vagyunk. De ez azért mégis olyan, hogy — pótolhatatlan! Nem is merek rágondolni, mi lesz velünk, ha mégis meghalna... Látod, telnek a negyedórák, talán már nem is él, levágták a lábát, s én itt toporgok veled ebben a parkban. Nem tudom, mit tegyek. Még a feleségemmel sem közöltem. Ő másfél órával hosszabb ideig él abban a tudatban, hogy kislányunk van, egészséges, aranyos. Kisgyerek, aki most is az óvodában játszik... Bocssás meg, most itthagylak, a feleségemhez megyek.

Ada átmént a hídon, és nagyot sétált a parkban. Aki messziről látta, azt hihette, valami unatkozó nyugdíjas ballag kedélyesen a szép őszben, október végén.

Hanem egyszer aztán meggyorsult a lába, és szinte futva ért a villamosmegállóhoz. Sietve felszállt, s izgalmaiban szinte tolta volna a járművet. Haza, haza!

Otthon ledobta a vérfoltos felöltőt, s besietett a — műtermébe. Lázasan rámolni kezdett, helyet csinált, agyagot elő, s előkészítette. Majd mintázófát. És munkához látott.

Délután ötig dolgozott megállás nélkül. Arra lett figyelmes, hogy rettenetesen éhes. Abbahagyta a munkát, és lement egy vendéglőbe. Farkasétvágya volt, hatalmas ebédet fogyasztott el. Utána vissza, és dolgozott tovább.

Hét óra felé szakította félbe újból. Betelefonozott a sebészeti klinikára. Igen, él. Az első emelet hatosban fekszik, éppen bentvannak nála a szülei is.

Lent az utcán egy bazárban kicsi mackót vásárolt — az jutott ugyanis az eszébe, hogy Béluskának is ez volt a legkedveltebb játéka —, és rohant a klinikára. Még bent találta szüleit. Beüzent, hogy Hajdú András jöjjön ki egy percre. Be akarta küldeni a kis játékot. Hajdú szeme vörös volt a sírástól, és duzzadt, táskás. Erővel bevitte a kétágyas szobába, amelyben Annuska egyedül feküdt. Az ágy szélén ült Hajdú felesége — Ada csak látásból ismerte az asszonykát —, és fogta a nagybeteg vékonyka kezét. A takaró egyhelyütt szokatlanul kidomborodott. Vastag kötés lehetett alatta. Annuska halotthalvány volt, a szeme lezárva, s csak pihegése árulta el, hogy él. Szörnyű volt nézni ezt az alvó kisgyermeket, élet és halál mesgyéjén.

Jó félóráig állt a két férfi az ágy mellett. Szinte moccanatlanul nézték a nagybeteget. Mintha szuggerálnák, hogy ne hagyja itt őket, hogy éljen, éljen, tovább, a parányi szervezet győzze le a rettenetes vérvesztéséget, győzedelmeskedjen az élet a pusztuláson, enyészeten, halálon.

Ekkor hazaküldték őket. De a két férfi még bement az orvoshoz, akivel délben beszéltek.

—... Persze, kedves tanár elvtárs, mi nem vagyunk jószok — mondta többek között a rokonszenves ember. — Ebben a pillanatban a kicsi olyan állapotban van, hogy van reményünk. A műtét, amelyen átesett, nagy dolog. Meg a nagy vérvesztés... Egyelőre tehát nem mondhatunk mást, mint hogy menjenek haza, pihenjenek. Rájuk fér. Holnap is szükségünk lesz az erőnkre... Természetesen engedélyt adunk, hogy holnap reggel héttől bármely órában személyesen vagy telefonon érdeklődjenek. Jó éjszakát és jó pihenést!

Ada hazáig kísérte Hajdúékat. Az úton alig beszéltek. Az asszony csendesen sirdogált, a férfi nagyritkán egy-egy szóval nyugtatgatta.

— ...Édes, nem segítünk a sirással... Szegényke a legjobb helyen van, ahol csak a jelen pillanatban lehet...

Az asszony folytón azt mondogatta, hogy ő is szívesen adná a véréből Annuskának, hogy tovább erősítse, ahogy az apja délután már adott neki.

Hajdúék a felsővárosban laktak, egy családi házban. Ada sosem volt náluk. A kapuban megfogta a fiatalember kezét.

— Bandikám... Én eddig olyan távol éltem tőled, hogy az szinte hihetetlen. S most te is, én is ugyanabba az árba kerültünk bele... A ti drága kislánykátokkal az utóbbi napokban többször együtt utaztam a villamosban. Ma is. Minden, az egész tragikus baleset közvetlenül a szemem előtt játszódott le anélkül, hogy megakadályozhattam volna. Ha szabad így mondanom, az első számú tanú vagyok. Én emeltem föl, vettem a karomba, s vittem az autón a klinikára. Nem szeretném, ha tolakodónak tartanál. Furcsa is volna... éppen a... tegnapelőtti nap, a nevelési értekezlet után. Hidd el, nincs most mégsem senki, aki úgy veletek érezzen, mint én... Tudom, hogy nem alszotok az éjjel. Hogyan is aludnátok. De én sem alszom... Talán... én dolgozni fogok...

— És a szeme furcsa lángban égett. Gyorsan elköszönt, megfordult, s tőle szokatlan gyorsan lépdelve eltűnt a gyengén világított utcában.

Otthon megmosakodott, evett valamit, és hajnalig a szobron dolgozott.

REGGEL RÖVID, DE NAGYON MÉLY ÁLOM UTÁN későn ébredt, de a legelső dolga volt, hogy a klinikát felhívja. Lélegzetelállító perc telt el addig, amíg a portás az osztályorvostól érdeklődött. Végre nyugodt, derűs, kedves férfihang válaszolt: »Hajdú Annuska állapotában nem állt be változás tegnap este óta. Jelenleg alszik.«

Ennyi az egész. Mit jelent? Jót, rosszat? Javulnia kellett volna este óta? Vagy az a jó, hogy »nem állt be változás«? Mennyi kérdés, amelyre nem kap az ember választ, ó, mennyi kérdés az életünkben, amelyekre talán csak sokára vagy sosem kapjuk meg a feleletet.

Lent az utcán átgondolta, mit tanít ma. A második a-ban — az iskola leghírhedtebb rendetlenkedői — mára összefoglaló órát szánt. De ez az óra szinte felesleges is, mert ez a különben kitűnő képességű osztály a szeptember óta elvégzett irodalmi anyagot igen jól tudja, felelétekkor meggyőződött róla. Különben is a tanmenetben két órát jegyzett elő összefoglalásra.

Mindezek a mentségek, magyarázatok mintegy önigazolások voltak azért a pár perce született ötletért, hogy ma eltér a tanmenettől a második a-ban. Eltér, és nem az eddig tanult írásművekről beszélnek majd, hanem valami egészen másról. Alig pár perce határozta el, talán ahogy a lakásból jött lefelé a lépcsőn, akkor támadt az ötlete, hogy egy Jan Drda nevű cseh írótól olvassa el a »Magasabb szempontból« című megrázóan nagy elbeszélést. Ó, remekmű ez a kis próza, gyöngyszem; amelynek soraiban úgy játszik az író olvasói lelki húrjain, mint Jehudi Menuhin vagy David Ojsztrah a hegedűjén. Számtalanszor elolvasta már, és nem tud betelni vele. Lehet, hogy alapjában véve romantikus természetű, de mindegy, ez a novella élete nagy élményei közé tartozik. S most, hogy tudja, neki is van csúfneve, élő csúfneve, vagyis olyan, amit rá találtak ki, a kitalálói ma használnak, nem pedig olyasmi, aminek egykor talán volt értelme, amely azonban az évek során elhomályosult, s mai használói gépiesen utánozzák; most, hogy tudja, csúfolják, Bölénynek

becézik, most még mélyebben megérti a cseh tanár megrázó történetét. O, micsoda igaz, élő ember ez a szójárása alapján »Magasabb Szempontból«-nak elkeresztelt cseh kolléga. Olyan élő százhusz sor írás, megjelenítő erejével is, akár ő, Bölény vagy ha úgy tetszik Ada Sándor. Mert az sem kizárt, hogy neki is lehet valami... ha szabad úgy mondani, valami szavajárása, amiről ő nem tud, de amit a diák — a világ légelesebb szemű és fülű élőlénye — azonnal észrevesz és megjegyez. Lehet. Nem tud róla, de lehet. Na, ezentúl azért jobban figyel magára... Persze, magára, de azért a növendékekre is. Bálint Imre nevű szintén idősebb kartársa egyik gondolata jut most az eszébe. Talán kettesben vagy hármasban beszéltek a diákokról; hogy nem csak magatartásuk lehetne jobb, de — mondotta Bálint Imre — »teszem föl a tudásuk is... Mert a negyedik b. teszem föl...« Hohó! Hohó, Bálint Imre, neked is van szavadjárása! »Teszem föl«. Igen, igen! S te nem tudsz róla!... Máskülönben igaza volt Teszem Föl tanár úrnak, mostanában ő, Ada-Bölény is egyre jobban az oktatás, a tanítás tárgyi anyagába fordul bele, abban vájkál, s az alanyra, az ifjúságra, amelyet tanítani akar, nem sokat néz. Talán gépnék is tartja őket bizonyos tekintetben, s ha szabad így mondani, nem keresi azokat a rugókat, amelyeknek okös kezelése eredményesebbé tenné a tanár munkáját. Magasabb Szempontból tanár úr is ilyen volt. Amikor Mouskát és Rysaneket az igazgató a latin dolgozat írásáról váratlanul kihívta, a tanár azért nem akarta kiengedni őket, mert jó tanulók, mondatszerkesztésükre »gyermekien kíváncsi« volt, s ha bármiért kimennek az óráról, ő rövidül meg, a tanár, mert két tanulónak hiányzik majd egy dolgozata. Egyszerűen mellékes szempontok irányították a tanárt, ahogy őt, Ada Sándort is...

Ezt az elbeszélést olvassa föl a második a-nak. S egyáltalán elképzelhetetlen, hogy a tanár időnként, ha úgy tetszik, eltér a mereven kiszabott úttól? Mi történnék, ha az osztályát például arra biztatná, hogy a jövő hónapban bemutatása kerülő »Éjjeli menedékhely«-re teljes számban menjenek el? És ha esetleg ő maga is elmenne velük...

Háromnegyed kilenc után ért be az iskolába. A villamost messze elkerülte, de azt a megállót is a óvodával szemben, ahol tegnap reggel...

A tanáriban a többiek halkan, de izgatottan tárgyalták a híreket. Őt alig-alig vették észre, pedig két napja nem volt közöttük.

— S él szegényke?... Ki tud pontos híreket róla?

— Igaz, hogy le kellett vágni a lábát? — Efféle kérdésekre kértek választ egymástól, de egyik sem tudott többet a másiknál. Ada Sándor, aki harmadnapja összerugta velük a port, természetes egyszerűséggel odalépett hozzájuk, s halk hangon közölte velük, amit tudott.

A diákság ezen a reggelen Adáról beszélt és a szerencsétlenségről. Itt is, ott is kis csoportok alakultak a folyosón, és izgatottan tárgyaltak valamit.

— A Hajdú tanár úr kislánya, azt mondják!

— És meghalt?

— Talán nem. Levágják a lábát!

— És az igaz, hogy a Bölény?...

— Igaz, igaz! Ő ugrott oda, s kapta föl a kislányt.

— Hihetetlen!

— Miért volna az? Ada tanár úr bátor és jószívű ember.

— Eredj már! — csúfolódott egy hetyke legény.

De ezt lehurrogták, és csaknem el is verték.

A kilenc órai szünetben már úgy emlegették Ada Sándort a diákok, mint hőst. Többen azt is tudni vélték, hogy ha a kislány megmarad, az egyedül Ada tanár úr érdeme...

Amikor pedig Bölény belépett a csapóajtón, a közelben állók megmerevedtek. Ijedtség, félelem, csodálat és tisztelet viharzott a fiatal szivekben. Szótlanul nyitottak neki utat, és hosszan utánanéztek. Egyesek ezt gondolták: Ni, csak, a Bölény is ember?...

Aztán csengettek. Ekkorra már leemelte a könyvespolcra azt a kötetet, amelyben a cseh író elbeszélése található volt. Fogta a kötetet és az osztálynaplót. Az arca bizakodással, hittel, de mégis valamennyi szorongással is volt tele. Belépett az osztályterembe.

Amíg az osztálynaplóba beírta a szokásos dolgokat, azt tapasztalta, hogy a fiúk csendesebbek a szokottnál. Mi történt velük? Ahogy felállt, s a kezét végighúzta az arcán, az eszébe ütött: nem borotválkozott!

Odalépett az osztály elé.

Hogyan kezdje?

Ellépett a padsorok előtt. Végre valamit mondania kell. Kovács Róbert helye üres volt. Ebbe kapaszkodott.

— Mi van Kováccsal?

Erre az egyszerű, természetes hangra feloldódott az addig merev osztály. Innen is, onnan is szóltak. Ez persze némi zajt eredményezett, de Ada Sándor — különös — ezt most mégsem érezte bántónak, froclinak, rendbontásnak. Sajátságos, ez most olyannak tűnt előtte, mint az élet természetes többi jelensége.

— Kórházban van!

— Kiveszik a manduláját.

— Egy hétig nem kap mást, csak fagyaltot.

Ez utóbbi mondatot Bysz Tibor kiáltotta, az osztály bohóca. De ezúttal nem tört ki az ő »bemondása« nyomán az osztály röhejben. Ellenben az első sor középső oszlopában ülő Vigh Tóni kitűnő tanuló halkán megkérdezte a tanártól:

— A tanár úr beteg?

— Miért, kisfiam?

— Olyan sápadt...

Sápadt? Lehet. Ma még nem nézett tükörbe.

Hanem ideje a dologra térni.

— Fiúk... Tudják, hogy Hitler hordái a második világháború folyamán megróhanták és megszállták Csehszlovákiát is...

A többi magától ment. Nagyon lassan, de nagyon meggondoltan váltak le a szájáról a mondatok. Hidegen, higgadtan tudott gondolkodni. Minden mondata éles volt, és a megfelelő helyen poentírozott. Az osztály úgy figyelt rá, mint még soha. Úgy, hogy amikor kinyitotta az elbeszélés-kötetet, a légy zümmögését is meg lehetett volna hallani.

Mielőtt belekezdett, távolról autóduda halk hangja érte a fülét, erről néhány rövid kép villant át a szeme előtt: a kislány. Hajdú és a felesége. Béluci... a mackó... vastag kötés a takaró alatt... Még egy gondolat: jó élni!... Még egyszer végignézett a teljesen nyugodt osztályon, és kezdte:

»Hetedikesei szörnyen komikus figurának látták: esetlen, vidékies, rosszul vasalt öltönyében, himlőhelyes arcával, mindig dugig tele aktatáskájával, kodácsoló hangjával. Bár külseje sok és találó csúfnévre csábította a diákokat,

ebben az iskolában is úgy keresztelték el, mint az összes többi előzőben, ahol húszesztendő tanári tevékenysége alatt megfordult. Magasabb Szempontból tanár úr...»

Megpihent egy pillantásra. Feltekintett: az osztály komoly maradt. Hihetetlen. Hiszen ezen mosolyogniok kellett volna.

S. olvasta tovább.

Közben ezeket gondolta: vajon tudjátok-e, miért olvasom ezt nektek? Vajon érzitek-e, hogy én rólam van szó, Bölényről? No, miért nem mertek nevetni? Félték tőlem?

Aztán meg ezt: próbatétel. Ezen az órán vizsgázunk. Ti is, én is... Pedig azért az összehasonlítás Bölény és Magasabb Szempontból között egyelőre Bölény javára áll. Egyelőre. De mi lesz a végén? Ki győz akkor? Tíz perc múlva mindössze. Parányi idő egy emberélethez képest is, de mekkora most mégis... Győzni, győzni!...

És Jan Drda ragyogó tolla beszél tovább. Minden szava betölti a termet, s egyre jobban bújik bele az osztály eszébe, majd a szívébe. Amikor a három fiú az igazgató hívására elhagyta a termet, s kint a folyosón három bőrkabátos férfi, három titkosrendőr várta őket, s »a hetedik osztály bentmaradt tanulójának hátán végigszánkázott a jeges iszonyat, mert 1942. júniusát írták ekkor«: a gyengeidegzetű Szabó Feri az ablaknál a második sor szélén hangosan felsóhajtott. Ezt a sóhajtsást most nem követte sem nevetés, sem ilyenféle várható megjegyzés Bysz Tibortól: »Na, bele ne fulladj saját sóhajodba!«. Nem, az osztály döbbenetes csendben figyelte az izgalmas történetet.

Ada-Bölény ezt gondolta: Mi van veletek? Hát megérténétek végre, hogy ti vagytok a jövő? A mi folytatásunk! Hát megértitek, mit jelentett a tizenhat-tizenennyolc évesek számára az az idő, tíz-tizennégy évvel ezelőtt, amikor a pusztá létük forgott veszélyben éveken át a nap minden percében? S ti most szabadon élhettek, nem úgy, mint Havelka, Mouska és Rysanek, akikért az iskolába jöttek el a Hitler-kopók, mert előtte való este a fürdőben meghallotta valaki, hogy a tömeggyilkos helytartó elleni merényletet helyeselték? Megérted végre ezt, te magyar ifjú?!

És hangzott tovább a szó. Hol büszkén, dacosan, hol reszketve, bénán, mint a lelőtt galamb zuhanása, hol élesen, mint az a sortűz hangozhatott, amely még aznap este kioltotta sok más hazafi között a három hetedikes diák életét is. Ó, hogy szorult öklöbe a harminchét tizenhatéves ifjú keze annál a résznél, amikor a »mézesszavú, sunyi« történelemtanár arra akarta kényszeríteni kollégáit a másnap reggeli tanári röpgyűlésen, hogy haladéktalanul küldjenek hűségnyilatkozatot a németbarát bábkormányynak. S hogy feszült az orrcimpájuk és ragyogott a szemük a boldog felszabadultságtól, hogy a testület ezt nem írta alá!

Hanem ekkor jött a nagy próba. Az igazi. Próba Bölénynek és Magasabb Szempontból tanár úrnak. Ahogy irodalmi körökben mondani szokták: a konfliktus. A megalkuvó tanári testület végül is úgy döntött, hogy az osztály előtt az osztályfőnök hirdesse ki: a tanári kar elítéli »elvetemedett társaik kijelentését«. A hetediknek Magasabb Szempontból tanár úr volt az osztályfőnöke!

Belép osztályába. »Mintha üres lenne a hetedik osztály.« Néma felállással fogadják. Mintha ezek egészen más fiúk volnának, mint tegnap voltak. »Úgy ülnek le, mint a gépek...« S a félszeg, kigúnyolt, csúfnéven hívott.

vasalatlan nadrágú tanár kiáll osztálya elé. Azok elé, akiket voltaképpen nem is ismer. S akik öbenne nyilván nem látnak mást, csak rigolyaiba csontosodott hivatalnokot, aki kipottyant az élet sodrából, akinek mások az eszméi, céljai, mint növendékeinek, akik közül tegnap hárman az életükkel áldoztak hazájukért! Akik fel merték emelni szavukat a zsarnokság ellen, akik...

S most ő álljon ki, s bélyegezze meg őket? Jóformán a helyük sem hűlt még ki a padban, s szellemük, emlékük itt lebeg a padok fölött; s nem lehetetlen, hogy itt ül a spicli is, aki feljelentette őket... Mit kell hát tennie?

Ahogy Ada Sándor osztályának példátlanul nagy fegyelme közepette idáig jutott, rettenetesen azonosnak érezte magát cseh kollégájával. Arca égett a láztól, s a további, a még hátralevő sorokat úgy olvasta, mintha belőle fakadó igaz szavai volnának.

A tanár »nagy erőfeszítéssel lélegzetet vett, aztán egyszerre a fuldokló sietségével, aki fél, hogy elmerül, kiáltott: Magasabb erkölcsi szempontból csak azt az egyet mondhatom maguknak, a zsarnokot meggyilkolni nem bűn!...« Aztán, hogy ezt a nagy mondatot felszabadult lélekkel ki tudta mondani, még hozzátette: »Én is ... helyeslem a Heydrich ellen elkövetett merényletet!...« Az osztály megdöbrent. S pár másodperc múlva: »húsz hetedikes diák állt előtte, vigyázzban, felemelt fejfel, lángoló szemekkel«.

Ada Sándor leeresztette a könyvet, de tekintetével pár másodpercig még fogva tartotta az osztályt. A fiúk egy része lehajtotta a fejét, sokan mereven belekulcsolódtak szemükkel a tanáréba. Néhány gyerek szemében könny ült.

Aztán hirtelen elmozdult merev állásából, s néhányat lépett a tanári asztal felé. Ebben a pillanatban — mintha egy láthatatlan karmester intett volna be — taps harsant fel. A tanár visszafordult, szemöldöke magasra ugrott a nem tagadható meglepetéstől. Most az ő szeme is könnyes volt.

KÉT ÓRAKÖZI SZÜNETTEL KÉSŐBB ugyanez osztály két legjobb tanulója kereste fel.

— Tanár elvtárs... Az osztály meghányta-vetette a dolgot. S mi azt hisszük, bizonyos kérdéseket meg kellene beszélnünk a tanár elvtárssal.

Ada szíve hevesen megdobbant.

— Örömmel... Jöjjenek el hozzám néhányan holnap délután... Alkalmas időpont?

— Igen... De azt szeretnénk, ha hárman vagy négyen mehetnénk, így jobban tudnánk képviselni az egész osztályt.

— Szívesen várlak benneteket. Akár öten is jöhettek — most tegezte őket először. — Sajnos kicsiny a szobám, az egész osztály nem férne be...

— És mosolygott, s mosolygott a két fiú is.

EBÉD ELŐTT BESZALADT A KLINIKÁRA. Most másik orvos volt szolgálatban.

— Hozzá tartozója?

— Hát... ha szabad így mondanom... félig-meddig.

— Ezt nem értem.

— A kis Annuska édesapja kollégám. Egy iskolában tanítunk.

Az orvos gondolkodott, majd egészen halkan szólt. Az arcán mintha felhő suhant volna át.

— Nem mehet be a beteghez... Válságos az állapota. Egy két év előtti skarlát nyomai rakoncátlanokodnak a szívével... Mást nem mondhatok...

Ada nagyon szomorúan lépdelt a folyosón. Egy röpke pillanatra megállt a hatos ajtó előtt. Szeretett volna átlátni a fehér ajtón, és segíteni a kislányon.

Hogy van az, hogy egyszerre ennyire fontos lett neki ennek a kis teremtésnek az élete? Több ennek az oka, mint hogy saját elpusztult kislányának emléke újult fel ezzel? Hajdúnak is szól ez, az embernek, akit eddig nem is ismert valójában?... Csodálatos, hogy az ember évekig élél valaki mellett, naponként találkozik, beszél vele, s végeredményben nem ismeri. Kialakul róla bennünk egy futólagos összkép, rendszerint érzelmi alapon, s ha valami váratlan, nagy esemény következik be, akkor tévován állunk. S ekkor a körülmények kényszerítenek rá, hogy mélyen ismerjük meg az illetőt. Így van most ő is Hajdúval. Három napja úgy állt szemben ezzel a fiatal emberrel, mint ellenfelével, vagy ami ennél sokkal több, ellenségével. Mert nem az embert látta benne mindédig, hanem gépet, lélektelen, rosszindulatú embergépet, akinek legfőbb vágya — akár a tanulóifjúságé — megfojtani, lehetetlenné, nevetségessé tenni az öregebbeket. S ma... Képzletben vele van azóta, vele reszket a kis haldokló életért. A testvére ez a Hajdú...

Hogyan, hát már nem rossz ember ez a kartárs? Megváltozott volna két nap alatt? Nem, ez lehetetlen. Nem Hajdú András vált tehát más emberré, hanem ő, Ada-Bölény!

Ahogy idáig ért az okfejtésben, hirtelen megállt.

Hiszen akkor talán nem is kívül, másokban, emberekben, intézményekben van itt a hiba, hanem öbenne! Ő változott meg, ő torzult el, s ő rontja meg maga körül a légkört!

Az utcán ment. Most Hajdúékat pillantotta meg a túlsó oldalon. Lehajtott fejjel, szomorúan, karonfogva mentek a klinika felé.

Most nem tudott volna találkozni velük. Szörnyű lett volna alakoskodva beszélni, adni a tudatlant, holott ő már tud valami borzasztó valószínűséget, amit ők még nem, s amit nem is fognak megtudni, amíg élet lesz a kisleánykában.

Elmenekült a közelükből, és bevette magát kis műtermébe. Féléjszakaig dolgozott a szobron.

7.

HAJDÚ ANNUSKA aznap délután öt óra tájban halt meg. Apja, anyja ott volt mellette utolsó óráiban.

A temetésig alig látták Ada Sándort. Délelőtt pontosan ellátta óráit, tízpercekben szóltanul ült az asztalnál, vagy az ifjúság között járkált a folyosón. Egy-egy fiúval beszélgetett, de néha ketten-hárman is közrefogták. Különösen a második osztálybeliek. A többi szájátva nézte, s ezt gondolta: A végén még rendes ember válik a Bölényből.

A temetést követő második nap délelőttjén odament Hajdú Andrásához.

— Bandikám... Talán nem is illik, hogy ilyen nagy bánat idején a legelső napokban valaki odatolakodjon azokhoz, akiknek a szívében még elevenen éget a friss seb. Én mégis arra kérlek, mert nyomós okom van rá, engedd meg, hogy ma délután meglátogassalak benneteket.

— Gyere, Sándor bátyám!... Dehogy vesszük tolakodásnak... Fel-
tétlenül várunk...

Fél hatig öt diák volt nála, a második osztály beígért küldöttsége. Jó
órát elvitázott a fiúkkal. Ekkor bement a műteremszobába, az ott előre be-
csomagolt szobrocskát a kezébe vette, s megindult Hajdúékhoz.

A mellében szorongás és újjongás váltogatta egymást. Nehéz út ez, de
mégis olyan megmérhetetlenül felemelő. Nehéz, mert megint szembe kell
nézni a halállal. A kis halotról is szó esik majd, s nincs rettenetesebb lát-
vány érző apa-anya számára, mint a kismadártól, a kisdedtől megfosztott
fészek... De újjongás is bujkált a torkában, mellében, s ezt a nála járt fiúk-
tól kapta, de kapott belőle tegnap, s hihetőleg kap belőle holnap, holnap-
után is.

De szorongást okozott a szobor is, amit ott szorongatott a hóna alatt.
Vajon hogyan fogadják majd? Nem túlságosan édeskés módja-e ez a barát-
ság, az együttérzés kinyilvánításának? Ez a kis mű — annyi év után — most
a szívéből fakadt. És úgy sikerült, ezt érzi, ahogy nagyon régi, kitűnő alko-
tásai.

Aztán csak ott állt az izléseken berendezett szobában a két kifosztott
lelkű ember előtt. Sápadtak, összetörték voltak, kék mély karikák beesett
szemük alatt.

— Hát én... olyan ember vagyok, aki... Szóval vagy az egész lelkem-
mel ott vagyok valamiben, vagypedig sehogy. Most egészen ottvoltam...
S amikor a szerencsétlenség napján fölzaklatott lélekkel hazabandukoltam,
valami megfogta a kezemet, betuszkolt a kisszobába, ahol egykori művészi
álmaim porladoznak, szerszámot erőszakolt a kezembe, és mintázni kezd-
tem... Kedveseim... ez a számomra soha el nem feledhető kislányka ott él
benne a szememben úgy, ahogy ismeretlenül nem egyszer jól megnéztem...
Ezt a kisgyermeket hogyan lehetne elfelejtenem, hiszen én vagyok az utolsó
ember, akire ránézett, s aki őrá?... S amikor vérző kis testét felfogtam, tud-
játok, az enyém jutott eszembe... Azt kívánom nektek, hogy ti ne marad-
jatok olyan egyedül, mint én. De ez nem is lehetséges, hiszen ketten vagytok,
s most még elhoztam nektek Őt is, a kisdedet, az én szívem és kezem mun-
káját, s ha nem utasítjátok vissza, nagyon boldoggá tesztek engem.

Ezzel levette a papirost a szoborról. Mellszobor volt, Annuska gyö-
nyörű mása. A két ember egy pár pillanatig nyiladozó szemmel, hitetlenül
nézte a szép szobrot, aztán az asszony sírva fakadt, az ember meg egészen
közel állva szorongatta Ada vállát; a fogát most is úgy harapta össze, mint
négy napja az igazgatói irodában. Sokáig küzdött a könnyekkel, de amikor
legyőzte őket, akkor sem tudott sokat mondani.

— Sándor bátyám, köszönöm neked!... Hogy te ilyen ember vagy...
ilyen nagy ember vagy... Most ismertelek csak meg, ebben a nagy nap-
ban... Köszönöm...

— Én nagy ember?! Ejnye, hagyd az ilyen beszédet!... Öreg mormota
vagyok... vagy Bölény, tudod... — Egy kicsit mosolygott is. — De már nem
fáj, hidd el, nem fáj... Mert kiirtottam magamból a Bölényt. Meghalt a
Bölény... Már újra ember vagyok. Olyan, akár a többi... S hogy idáig el-
jutottam, nem kis részben Hajdú Andrásnak köszönhetem... És majd egy-
szer, ha az idő arra alkalmas lesz, kérdeznék én téged egyetmást... Nem is
hiszed, mit csinálnak ezek a lurkók! — Egészen beletüzesedett. — Egyre
körülottem sündörögnek mostanában, alig tudok lélegzeni tőlük. — Ezt úgy

mondta, hogy egy kis zsörtölődésnek a látszata is volt benne, de nagyon is átlátszóan. Azt sem tette hozzá, vajon ő nem tett-e lépéseket az ifjúság felé. Nem beszélt a »Magasabb Szempontból tanár úr«-ról sem. — Képzeld... most is nálam jártak vagy öten!... Én nem tudom, honnan tudják ezek, hogy én valamikor atletizáltam? S most nem lehetetlen, hogy egyszer-más-szor ki kell mennem velük a salakra...

Talán a kelleténél hosszabb ideig is elült Hajdúéknál. Időnkint — óvatosan szinte, hogy a másik ne lássa — a nagy ebédlőszekrény közepére helyezett szoborra pillantottak.

Amikor elköszönt, úgy érezte, hazulról megy el. Megszerette ezt a szobát, lakást. Csoda-e, ha így van? Hiszen alkotását hagyja itt, tíz év óta szinte első művét, amellyel maga is elégedett.

KÉT NAP MÚLVA gyületről távozott Máriával. Hűvös, metsző novemberleji szél fújt. A járókelők fázósan húzódtak össze.

Egy darabig szótlantul lépdeltek. Mária hirtelen belekarolt Adába.

— Ha megengedi...

— Örömmel.

— Tudja, fázom... — Majd pár lépésnyi szünet után így folytatta. — Sándor, örülök a kollégája megválasztásának. Ez a Hajdú remek embernek látszik. Minekünk ilyen tanácstagokra van szükségünk.

— Hát igen... Őt erély, bátorság, egyenesség, szokimondás, éles szem és ész jellemzi... Én mellette is alvajáróként jártam... Tudja, úgy van az, hogy az ember sodródik. Amikor a legjobban hiszi, hogy ő irányítja a sorsát, ő avatkozik bele a szél járásába, akkor léphetnek közbe idegen erők. Mászor hirtelen úgy megy minden, ahogy mi akarjuk. Kicsiny emberkékből, parányi lényekből sorsformáló kormánykerekek válnak. Néha eltűnünk az avar alatt egy napra vagy évekre is, mintha nem élnénk. Mászor egyszerre, sokak számára talán váratlanul is, felnő valami az avar alól, kidugja a fejét, és sorsalakító erővé válik. Az ember jön-megy néhány évtizedig. Hatásokat szív magába, és hat másokra. Az ember parány, és mégis mérhetetlenül erős lény. Parány és semmiség, ha magában és magának él. Óriás, hegydöngető és fanyűvő óriás, ha beleáll az élet sodrába, amely előre visz. Aki megáll vagy visszafordul, menthetetlenül halál fia. Aki felismeri azokat a drótokat, amelyek a jövő felé visznek, üzeneteket, akinek a lelke meg tud rezdülni a nagy hullámokra, az meg tud újulni, s arra élet vár.

Sóos Mária felnézett a hatalmas emberre, és kissé megszorította a karját.

FARKAS LÁSZLÓ

Tendencia

Vádolja versem Senkisevski:

Nem ordít benne a t e n d e n c i a.

(Szép szó!) De mondja, hát az micsoda,

Hogy olvasván, szemét mereszti

S pukkad? Célját a vers elérte hát,

S én nem kívánok több tendenciát.